

مقدمه

در این فصل اطلاعات مربوط به بانک و بیمه و شرکت های تعاونی اعتبار فعال آورده شده است که در زیر به تاریخچه فعالیت آماری و روش گردآوری اطلاعات آنها اشاره می شود.

۱- پول و بانک:

جمع‌آوری آمارهای پولی و بانکی کشور با تأسیس بانک ملی ایران در سال ۱۳۰۷ شروع شد و از سال ۱۳۱۴، با تأسیس اداره آمار و بررسی‌های اقتصادی در این بانک گسترش یافت. در ابتدای تأسیس بانک علاوه بر شعبه مرکزی، دو شعبه در بازار تهران و بندر بوشهر تأسیس گردید پس از تشکیل بانک مرکزی ایران در سال ۱۳۳۹، این وظیفه به بانک مذکور واگذار شد. اطلاعات و آمار مندرج در این فصل، شامل تعداد واحدهای بانکی، تعداد و مبلغ انواع سپرده‌ها، تعداد و مانده تسهیلات پرداختی بانکها به بخش غیردولتی، مانده بدهی بخش غیردولتی به بانکها می‌باشد که از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اخذ گردیده است. اطلاعات مربوط به حق بیمه تولیدی و خسارت پرداختی شرکت‌های بیمه دولتی و خصوصی، از بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران جمع‌آوری و در این فصل ارائه شده است.

قابل ذکر است که، پس از انقلاب ۱۳۵۷ تمامی بانک های خصوصی در ایران بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی، دولتی

اعلام شدند اما رفته رفته تأسیس موسسه های مالی اعتباری از سال ۱۳۷۶ زمینه ساز تأسیس بانک های خصوصی شدند. نهایتاً بانک مرکزی در اسفند ۱۳۷۷ موافقت خود را با تأسیس بانک های خصوصی اعلام کرد.

۲- بیمه:

شرکت سهامی بیمه ایران در سال ۱۳۱۴ تأسیس شد. جمع‌آوری آمارهای مربوط به بیمه، با تشکیل اداره آمار و اطلاعات در شرکت مذکور، از سال ۱۳۳۹ شروع شد. این اداره پس از تغییر و تحولاتی چند، در سال ۱۳۴۵ تجدید سازمان یافت و با امکانات گسترده‌تری به جمع‌آوری آمارهای بیمه در کشور پرداخت.

در سال ۱۳۵۰، بیمه مرکزی ایران با هدف هدایت و نظارت فعالیت‌های بیمه تأسیس گردید و تهیه و انتشار آمارهای بیمه به اداره آمار این سازمان واگذار شد. در حال حاضر، آمارهای مربوط به حق بیمه تولیدی و خسارت پرداختی شرکت‌های بیمه دولتی و خصوصی توسط بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران، با استفاده از اسناد و مدارک شرکت‌های مختلف بیمه، جمع‌آوری و منتشر می‌شود.

۳- سایر فعالیت های مالی:

علاوه بر موارد فوق، فعالیت‌هایی توسط شرکت‌های تعاونی

تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی: تسهیلاتی است که بانک‌ها از طریق قراردادهای مختلف اسلامی به موجب قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین‌نامه‌های مصوب، از ابتدای سال ۱۳۶۳ به بخش غیردولتی اعطا می‌کنند. این قراردادها عبارتند از: مشارکت حقوقی، مشارکت مدنی، فروش اقساطی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مضاربه، مزارعه، مساقات، جعاله، معاملات سلف، اجاره به شرط تملیک، قرض‌الحسنه و خرید دین.

مشارکت حقوقی: عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید یا خرید قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود است.

فروش اقساطی: عبارت است از واگذاری (عین) به بهای معلوم به غیر، به ترتیبی که تمام یا قسمتی از بهای مزبور به اقساط مساوی و غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای معین دریافت گردد.

سرمایه‌گذاری مستقیم: عبارت است از تأمین سرمایه لازم برای اجرای طرح‌های تولیدی و طرح‌های عمرانی انتفاعی توسط بانک‌ها بدون مشارکت اشخاص حقیقی یا حقوقی غیر بانکی.

مضاربه: قراردادی است که به موجب آن یکی از طرفین (مالک) عهده‌دار تأمین سرمایه (نقدی) می‌شود، با قید اینکه طرف دیگر (عامل) با سرمایه مزبور تجارت کند و در سود حاصله هر دو طرف شریک باشند.

جعاله: عبارت است از التزام شخص (جاعل یا کارفرما) به ادای مبلغ یا اجرت معلوم (جعل) در مقابل انجام عملی معین طبق قرارداد. طرفی که عمل را انجام می‌دهد عامل یا پیمانکار نامیده می‌شود.

معاملات سلف: منظور از معاملات سلف، پیش خرید نقدی محصولات تولیدی به قیمت معین است.

قرض‌الحسنه: عقدی است که به موجب آن بانک‌ها مبلغ معینی را طبق ضوابط مقرر به اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی به قرض واگذار می‌نمایند.

سپرده‌های بخش غیردولتی: سپرده‌هایی است که به وسیله اشخاص حقیقی و حقوقی خصوصی طبق ضوابطی به بانک‌ها سپرده می‌شود.

اعتبار، برای تأمین نیازهای مالی اعضای این شرکت‌ها انجام می‌شود که آمارهای مربوط به آن، به صورت ثبتي از اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان دریافت و منتشر شده است. به‌علاوه فعالیت‌هایی توسط صندوق‌های قرض‌الحسنه و سایر مؤسسات اعتباری انجام می‌شود که اطلاعات آماری آنها، تاکنون به‌طور جامع جمع‌آوری نشده است.

تعاریف مفاهیم

عملیات بانکی: عبارت است از قبول سپرده، اعطای تسهیلات بانکی، معاملات برات و سفته، معاملات ارزی، عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار، نقل و انتقال وجوه در داخل کشور و نظایر آن طبق قانون.

واحد بانکی: عبارت است از شعبه، نمایندگی و باجه.

سیستم بانکی: به مجموعه بانک‌های دولتی، غیر دولتی، مؤسسات اعتباری غیربانکی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اطلاق می‌شود.

بانک های تجاری دولتی: شامل بانک ملی ایران، سپه و پست بانک می‌باشد.

بانک های تخصصی دولتی: شامل بانک توسعه صادرات ایران، صنعت و معدن، کشاورزی، مسکن و توسعه تعاون می‌باشد.

بانک های غیردولتی: شامل اقتصاد نوین، پارسیان، کارآفرین، سامان، پاسارگاد، سرمایه، سینا، شهر، دی، انصار، تجارت، رفاه کارگران، صادرات ایران، ملت، حکمت ایرانیان، گردشگری، ایران زمین، قوامین، خاورمیانه، آینده، قرض‌الحسنه رسالت.

بخش دولتی: به دولت، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی و شهرداری‌ها اطلاق می‌شود.

بخش غیردولتی: شامل بخش خصوصی، نهادهای انقلاب اسلامی و بعضی از شرکت‌های تحت پوشش وزارتخانه‌ها می‌باشد.

تسهیلات اعطایی به بخش دولتی: تسهیلاتی است که سیستم بانکی در اختیار دولت، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی و شهرداری‌ها قرار می‌دهد. این تسهیلات می‌تواند به صورت خرید اوراق بهادار دولتی (اسناد خزانه و اوراق قرضه) یا اعتبارات مستقیم باشد.

شعبه: واحد سازمانی وابسته و تابع شرکت بیمه است که به عرضه خدمات بیمه ای می پردازد.

نمایندگی بیمه: طبق مقررات مصوب شورای عالی بیمه، شخصی حقیقی یا حقوقی است که مجاز به عرضه خدمات بیمه ای در داخل کشور به نمایندگی از سوی شرکت بیمه طرف قرارداد خواهد بود.

کارگزار بیمه (دلالت رسمی بیمه): طبق مقررات مصوب شورای عالی بیمه، شخصی حقیقی یا حقوقی است که در مقابل دریافت کارمزد، واسطه معاملات بیمه ای بین بیمه گذار و بیمه گر است.

شرکت تعاونی: رجوع کنید به فصل ۴- کشاورزی، جنگلداری و شیلات.

شرکتهای تعاونی اعتبار: شرکتهایی هستند که تأمین نیازهای مالی اعضای تحت پوشش در قالب پرداخت انواع وام را بر عهده دارند و شامل شرکتهای تعاونی اعتبار کارمندی، اعتبار کارگری و اعتبار آزاد (سایر) می باشند.

گزیده اطلاعات

در سال ۱۳۹۶، از مجموع ۴۰۶۰ شعب بانک ها و موسسات اعتباری استان، ۸۵۳ شعبه آن مربوط به بانک های تجاری، ۳۹۸ شعبه بانک های تخصصی، ۱۱۸۲ شعبه مربوط به بانک های خصوصی و ۱۶۲۷ شعبه مربوط به موسسات اعتباری می باشد. همچنین از مجموع ۳۵۷۶۶۶۹ میلیارد ریال تسهیلات پرداختی، ۸/۵ درصد را بانک های تجاری، ۴/۷ درصد را بانک های تخصصی، ۲۷/۲ درصد را بانک های خصوصی شده و ۵۹/۶ درصد را بانک های خصوصی و موسسات اعتباری پرداخت کرده اند که به ترتیب شامل ۲۵۳۵۱۸ هزار مورد، ۱۹۵۶۵۶ هزار مورد، ۶۵۲۶۱۹ هزار مورد و ۱۱۳۲۸۰۸ هزار مورد تسهیلات می باشد.

در همین سال بیش از ۱۴۱۸۰۷ میلیارد ریال حق بیمه عاید شده و حدود ۷۹۱۳۳ میلیارد ریال خسارت پرداختی توسط شرکت های بیمه استان وجود داشته است.

سپرده ها و وجوه بخش دولتی: مجموع سپرده هایی است که وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکتهای دولتی نزد سیستم بانکی نگاه می دارند.

سپرده های جاری (دیداری): به سپرده هایی اطلاق می شود که بانک در برابر دارنده آن متعهد است به محض رویت چک از طرف او وجه سپرده را به میزانی که در چک قید شده است بپردازد.

سپرده های قرض الحسنه پس انداز: به سپرده هایی اطلاق می شود که سودی به آنها تعلق نمی گیرد، ولی طبق قانون، بانکها می توانند به منظور جذب و تجهیز این گونه سپرده ها، به قید قرعه جوایز ثابت نقدی و یا غیرنقدی به سپرده گذاران اعطا کنند.

سپرده های سرمایه گذاری مدت دار: به سپرده هایی اطلاق می شود که بانکها به صورت سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت یا بلند مدت از مردم قبول می کنند. بانکها در مورد سپرده های سرمایه گذاری مدت دار فقط به عنوان وکیل سپرده گذار عمل می کنند و منافع حاصل از این سپرده ها طبق عقود اسلامی مورد استفاده قرار می گیرد، منافع بر اساس عقد قراردادی، بین سپرده گذار و بانک تقسیم می شود.

بیمه: عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می کند در ازای دریافت وجه از طرف دیگر، در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر وی را جبران کند یا وجه معینی را بپردازد. متعهد را بیمه گر (شرکت)، طرف تعهد را بیمه گذار (فرد یا مؤسسه) و وجه پرداختی را حق بیمه می نامند.

حق بیمه تولیدی: حق بیمه مربوط به بیمه نامه های صادر شده در سال مورد بررسی اعم از آنکه اعتبار آنها به پایان رسیده یا نرسیده باشد، این مبالغ در بیمه های غیر زندگی بر مبنای حق بیمه صادره و در بیمه های زندگی بر مبنای حق بیمه های وصولی (دریافتی) لحاظ می گردد.

خسارت پرداختی: خسارت هایی که طی دوره مورد بررسی توسط شرکت های بیمه پرداخت شده است، خسارت پرداختی نامیده می شود.